

Тасилова Назия Айтбайқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
қауымдастырылған профессоры

Түркілердің шығу тегі мәселелері.

Мақсаты: Түркі халықтарының этногенезі мен олардың тарихи қалыптасу үрдісін зерттеу, түркілердің шығу тегі туралы түрлі ғылыми тұжырымдар мен көзқарастарды талдау

Дәріс жоспары:

- 1.Түркі халықтарының шығу тегі туралы ғылыми және аңыздық көзқарастарды салыстыру.
2. Археологиялық, антропологиялық және лингвистикалық деректердің рөлін талдау.
3. Түркі этносының қалыптасу кезеңдерін анықтау.
4. Түркі өркениетінің даму ерекшеліктерін көрсету.

Археологиялық, антропологиялық және лингвистикалық деректердің рөлі

Археология: Пазырық, Тагар, Майемер мәдениеттері. Бұлардан табылған заттар (аң стилі, темір-қола қару, мумияланған көшпенді жауынгерлер) — түркілік мәдени кодтың өте ерте басталғанын көрсетеді. Аң стилі — жай әшекей емес, дүниетаным: табиғатпен синхронды, символдық ойлау, тотемдік көріністер.

Антропология: түркілер — монголоид және еуропеоид белгілердің аралас типі. Бұл генетикалық «тіх» олардың көпқұрамды этногенезін дәлелдейді. Дала — мәдени crossroad, адамдардың миграциясы — үздіксіз.

Лингвистика: түркі тілдері — үлкен семья. Алтай гипотезасы (Самойлович, Рясянен) бойынша түркі-моңғол-тұңғыс тілдері бір түбірден тараған делінеді, бірақ бұл гипотеза қазіргі ғылымда debated. Бірақ ерте ортағасыр тілдік байланыстар факт.

ТҮРКІ ЭТНОСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІ

Бастапқы компоненттер
(б.з.б. I мыңжылдық)
Ғұндар, динлин, теле,
сяньби сияқты тайпалар
бір-бірімен саяси-мәдени
байланыста жүрді. Осы
ортада түркі тілдері мен
мәдени pattern
қалыптасып үлгерді.

Прото-түркі кезеңі
(б.з. I–V ғғ.)

Жекелеген тайпалар ірі
конфедерациялар құрып,
ішкі интеграция жүрді.
Үйсін-қаңлы бірлестіктері,
теле тайпалары, ғұн
империясы — бәрі келесі
қадамға жол салды.

Классикалық түркі кезеңі
(V–X ғғ.)

Бұл — Түрік қағанаты,
Батыс Түрік қағанаты,
Түргеш, Қарлұқ, Оғыз,
Қимақ мемлекеттері. Түркі
этносының
институционализация
кезеңі: жазу (руника),
саяси титулдар, әскери
құрылым, дипломатия.

Түркі өркениетінің даму ерекшеліктері

- Тәңірлік дүниетаным — адам мен табиғат балансы, билік легитимациясы көк аспан арқылы. Бұл идея әлі күнге дейін түркі халықтарының мәдениетінде сәуле береді.
- Әскери-саяси мобилділік — атты әскер, садақ технологиясы, әскери тактика. Түркілер essentially Еуразия логистикасын меңгерген.
- Ұланғайыр интеграция — Түрік қағанаты Ұлы Жібек жолының негізгі артерияларын бақылаған.
- Мәдени сабақтастық — «ел», «жер», «рух» концепті түркі дүниетанымының тұрақты ядросы болып қалды.